

Stjepko Težak

TEORIJA I PRAKSA NASTAVE
HRVATSKOGA JEZIKA 1

ŠKOLSKA KNJIGA – ZAGREB

Koncepcijski i sadržajni (dis)kontinuiteti u Hrvatskom jeziku —

ANA ČAVAR

[HTTPS://DOI.ORG/10.17234/9789533793467-34](https://doi.org/10.17234/9789533793467-34)

Osnovno je obilježje posljednjega desetljeća 20. stoljeća daljnji razvoj metodičke teorije koji se nastavlja na temeljima postavljenim u prethodnim desetljećima, kada se metodika hrvatskoga jezika etablirala u zasebno područje kroatističkih istraživanja (v. ovdje Bjedov). Devedesete su godine tako u znaku koncepcijskoga kontinuiteta kada je riječ o programskim dokumentima Hrvatskoga jezika, pa promjene u nastavnom predmetu pratimo ponajprije u njegovim sadržajnim, a manje u izmjenama strukturnih sastavnica (v. ovdje M. Pandžić i Calogjera Rogić).

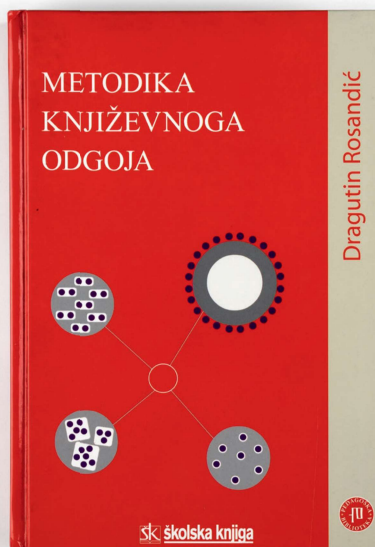
Iznimno složene društveno-političke okolnosti početkom 1990-ih odražavaju se i u nastavi, pa se ona na okupiranim područjima uopće ne izvodi (Štefančić 2015) ili se u ostatku Hrvatske izvodi s prekidima i u smanjenu opsegu. Zato Obrazovni program Hrvatske radiotelevizije i Hrvatskoga radija u suradnji s učiteljima, predmetnim i sveučilišnim nastavnicima pokreće poseban program i emisiju kojima posreduju sadržaje različitih nastavnih predmeta uključujući Hrvatski jezik. U sklopu Ratne tv-škole i Ratne radioškole tijekom 1991. i 1992. nastavne su teme razrađivane i emitirane u kraćim televizijskim ili radiofonskim cjelinama (*Leksikon Hrvatske radiotelevizije*,

2016). Za razliku od Ratne radioškole namijenjene učenicima osnovne škole Ratnom je tv-školom obuhvaćena i srednjoškolska nastava Hrvatskoga jezika. Teme su metodički bile vrlo uspješno oblikovane vještim prepletanjem jezičnih i književnih sadržaja, popraćene razgovorima s eminentnim kroatistima, kraćim dokumentarnim prilogima, igrano-animiranim adaptacijama lektirnih naslova za učenike osnovne škole, interpretativnim čitanjima kanonskih školskih tekstova... Televizijski su odsjecci Hrvatskoga jezika pratili nastavni program i propisane udžbenike, a bili su vrlo funkcionalno, povremeno čak i interaktivno oblikovani, naravno, u mjeri u kojoj je to onda dopuštao sam medij.

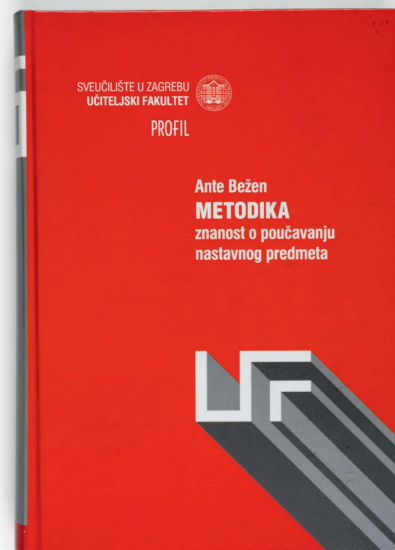
Zaokret prema funkcionalnijoj i znatnije komunikacijski usmjerenoj nastavi osnovna je značajka većine metodičkih naslova objavljenih u posljednjem desetljeću 20. i u prvom desetljeću 21. stoljeća. U drugoj polovici 1990-ih Stjepko Težak objavljuje dvosveščanu *Teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika*, koja je i danas stožerni naslov metode nastave jezika. Kao polazište Težak djelomično koristi svoju monografiju *Gramatika u osnovnoj školi* (1980, 1984), no sadržaj aktualizira i dopunjava obuhvaćajući njime

♥ D. Rosandić, *Novi metodički obzori*, Zagreb, 1993.

♥ D. Rosandić, *Metodika književnoga odgoja*, Zagreb, 2005.

♥ A. Bežen, *Metodika: znanost o poučavanju nastavnog predmeta*, Zagreb, 2008.

nastavu jezika u višim razredima osnovne, u gimnazijama i srednjim strukovnim školama. Sadržaje Težak iznosi i razrađuje strukturalistički pregledno pa se zastupljenost i uloga jezikoslovnih disciplina opisuju zasebno prema njihovoj ulozi u nastavi i predviđenom programu u višim razredima osnovne i u srednjoj školi. Istodobno Težakov je (visokoškolski) udžbenik i izrazito komunikacijski usmjeren. To se očituje u inzistiranju na promatranju, uočavanju i opisivanju jezičnih pojava u (kon)tekstu, artikuliranom već u njegovim radovima 1970-ih i 1980-ih godina, ali i u izdvajanju i opisivanju novog lingvističko-komunikacijskog metodičkog sustava koji će osobito obilježiti srednjoškolsku nastavu jezika.

Doprinos komunikacijski usmjerenoj nastavi jest i priručnik *Govorno i pismeno izražavanje u srednjoj školi* (2001a) Vlade Pandžića. Iste godine objavljena je i Pandžićeva monografija *Hrvatski roman u školi*, drugo, promijenjeno izdanje, koje donosi primjere primjene problemsko-recepcijskoga pristupa odabranim romanima u srednjoškolskoj nastavi književnosti. U to vrijeme izlazi i monografija *Od slova do teksta i metateksta* (2002) Dragutina Rosandića, u kojoj su autoru polazišne točke tekst i tekstne strukture s kojima u vezu dovodi različite vrste pismenih vježbi, pogrešaka i načina njihova ispravljanja.

Početak 20. stoljeća vrijeme je intenzivna promišljanja odgojno-obrazovnoga sustava, osobito onog osnovnoškolskog. Godine 2006. objavljen je *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, kolokvijalno poznatiji kao Hnos, Hrvatski nacionalni obrazovni standard (Rosandić 2005a). Hnos je u usporedbi s dotadašnjim programskim dokumentima

nešto drukčiji jer su nastavne teme u njemu razrađene, pa su uz svaku temu izdvojene ključne riječi i obrazovna postignuća. Moglo bi se stoga reći da taj dokument predstavlja prijelaz od programa u tradicionalnom smislu riječi prema kurikulu kao konceptijski bitno drukčijem dokumentu. Jedna od smjernica izmjenama u Hnos-u i dokumentima koji su uslijedili bio je udžbenik *Uvod u didaktiku hrvatskoga jezika* (1999) Anđelke Peko i Ane Pintarić. U tom se naslovu u kroatističkoj metodičkoj literaturi razrađuju neke od tema što će u sljedećem desetljeću postati nosive u monografijama, priručnicima i dokumentima, poput primjene taksonomskih opisa znanja, opisa kurikulskih dokumenata, suradničkog učenja pa i nekih oblika poučavanja koji će ostati zastupljeni i u najnovijem otvorenom metodičkom sustavu. Time se *Uvod u didaktiku* izravno nastavlja na monografiju *Novi metodički obzori*, kojom Dragutin Rosandić već 1993. u metodičku literaturu uvodi temeljne pojmove kurikulskog sustava i komunikacijskih modela nastave. Istu temu Rosandić dodatno razrađuje u *Kurikulskim metodičkim obzorima* iz 2003. Važan je prinos jezikoslovnoj metodičkoj literaturi i monografija *Komunikacijom do gramatike* (2005) Dunje Pavličević-Franić, kojom počinje izraženiji zaokret prema komunikacijski usmjerenoj nastavi. Polazeći od razlike između znanja jezika i znanja o jeziku (v. ovdje Jelaska) i razrađujući dodatno ovladavanje standardom u kontekstu okomite višejezičnosti, autorica oblikuje komunikacijsko-funkcionalni pristup jezičnim sadržajima koji će svoju primjenu pronaći ponajprije u osnovnoškolskoj nastavi hrvatskoga jezika.

Iste 2005. godine objavljena je i *Metodika književnoga odgoja* Dragutina Rosandića, još jedan stožerni naslov metodičke literature do danas. Riječ je o izmijenjenu i dopunjenu izdanju Rosandićeve *Metodičke književnog odgoja i obrazovanja* (1986, 1988) kojim su obuhvaćena i posljednja dva desetljeća nastave književnosti u 20. stoljeću, a sadržaj je dopunjen i aktualiziran poglavljima o novijim organizacijskim oblicima nastave, teorijskim poglavljem o kurikulumu, novim spoznajama o čitanju, čitateljskoj kompetenciji, vrednovanju itd.

Monografija *Udžbenici hrvatskoga jezika u razrednoj nastavi* Jadranke Nemeth-Jajić iz 2007. godine vrijedan je prinos stručnoj metodičkoj literaturi o Hrvatskom jeziku u nižim razredima osnovne škole. U njoj se, polazeći od strukture nastavnih cjelina, odnosno od metodičkih sustava i uopće načina udžbeničkog oblikovanja, u suodnos dovodi niz udžbenika namijenjenih poučavanju hrvatskoga jezika u početnim godinama školovanja.

Godine 2008. objavljena je *Metodika: znanost o poučavanju nastavnoga predmeta* Ante Bežena, kapitalno metodičko djelo koje je autor posvetio utemeljiteljima metodike hrvatskog jezika kao znanstvene discipline, Stjepku Težaku i Dragutinu Rosandiću. Metodika je prema Beženu "sintetička primijenjena disciplina koja kazuje kako se spoznaje znanosti koje proučavaju odgojno-obrazovni proces povezuju u jedinstveno operativno znanje, vještine i kompetencije u konkretnom obrazovnom sadržaju odnosno predmetu" (Bežen 2008). U monografiji se tako donosi epistemologija metodike i njezine posebnosti u odnosu na pedagogiju i didaktiku s jedne te edukacijske i ostale obrazovne znanosti s druge strane. Za primjer se uzima metodika nastave hrvatskog jezika, koja se iscrpno opisuje i razlaže, a uspostavljena se paradigma kao opisni model nudi i ostalim predmetnim metodikama.

Godine 2010. izlazi *Jezično izražavanje u nastavi hrvatskoga jezika: pisanje* Karol Visinko. U tom se naslovu u metodičkoj teoriji razrađuje pisanje kao zasebna jezična djelatnost. Naime jedan od temeljnih pojmova komunikacijski usmjerene nastave jest pojam komunikacijske kompetencije koja se razvija poticanjem jezičnih djelatnosti čitanja, pisanja, slušanja i govorenja. Zaseban je opis pisanja, a onda i ostalih jezičnih djelatnosti, zato bio logičan slijed u daljnjim razradama metodičkih opisa.

U posljednjem je desetljeću 20. i prvom desetljeću 21. stoljeća osim ovdje spomenutih objavljen i niz drugih vrijednih naslova, od kojih navodimo samo neke: *Hrvatski jezik u srednjoškolskoj nastavi* (1996) Dragutina i Irene Rosandić, *Književnost(i) u kontaktu: suvremena srednjoeuropska pripovjedna proza u gimnazijskoj nastavi književnosti* (2001) Mirjane Benjak, *Dječja priča — povijest, teorija, recepcija i interpretacija* (2005) Karol Visinko, *Putovima školske recepcije književnosti* (2008) Vlade Pandžića, *Književnoznanstveni i metodički*

putokazi nastavi književnosti (2009) Zvonimira Diklića, *Peljar za tumače* (2011) Deana Slavića, *Hrvatski književnici u nastavi* (2011) Jadranke Nemeth-Jajić... Značajan su doprinos teoriji i praksi nastave hrvatskog jezika i zbornici, primjerice *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini* (2002, 2003) urednicâ Dunje Pavličević-Franić i Melite Kovačević, *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika* (2007) i *Hrvatski jezik u kontekstu suvremenoga obrazovanja* (2010), koje su uredile Marijana Češi i Mirela Barbaroša-Šikić.

Nulte su godine 21. stoljeća obilježene promišljanjima o obrazovnome sustavu, izmjenama osnovnoškolskog programa i postupnim pripremama za prijelaz na kompetencijski sustav u pokušajima iznalaženja funkcionalnijih oblika nastave. Kompetencijski je sustav uveden *Nacionalnim okvirnim kurikulumom* (2011), temeljnim i prvim dokumentom u nizu kojim u našem školstvu počinje prijelaz na tzv. kurikuluski sustav. Na izmjene odgojno-obrazovnog sustava u posljednjem desetljeću 20. i prvom desetljeću 21. stoljeća utječe i metodička teorija u sklopu koje se od 90-ih godina 20. stoljeća i u prvom desetljeću novoga tisućljeća postupno uvode važniji kurikuluski pojmovi i razrađuju komunikacijski modeli nastave. Dok je kraj 20. stoljeća još uvijek snažno obilježen radom predstavnika Zagrebačke metodičke škole, početkom 21. stoljeća metodičke se monografije počinju objavljivati i na drugim hrvatskim fakultetima i sveučilištima: na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu, u Osijeku, Rijeci, Puli, Splitu, u novije vrijeme i u Zadru. To je ujedno i najbolji pokazatelj daljnjeg razvoja metodike kao zasebna područja kroatističkih istraživanja, nužnog da se na odgovarajući način reagira i odgovori na sve zahtjeve koji će se pred kroatistiku staviti u poučavanju hrvatskoga jezika u školskom kontekstu u nadolazećim desetljećima.